

נאה דורש

פנינים על מרשת שבוע מספרי הרב יעקב פוזן

נסי חנכה - כנגד 'חמש ידות' של בנימין

בפרשתנו מספר, שכאשר באו השבטים עם בנימין אל יוסף, ערך להם יוסף סעודה כיד המלך, ולאחר מכן - "וישא משאת מאת פניו אלם, ותרב משאת בנימן ממשאת כלם חמש ידות" (שם מג, לד). בנימין קבל מיוסף פי שנים, וכן קבל מאסנת ומאפרים ומנשה, סך הכל 'חמש ידות'.

מובא בשם הגאון מוילנא: ב"על הנסים" מזכר חמש פעמים 'יד': 'מסרת גבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, וטמאים ביד שהורים, ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך'. חמש ה'ידות' של בנימין - אומר הגר"א - גרמו לחמש ה'ידות' של הנסים שנעשו לבני חשמונאי.

לא הכרתי את דברי הגר"א הללו, עד ששמעתי אותם מפי תלמיד חכם אחד. אך תמתי בלבי מה הקשר בין חמש ה'ידות' של בנימין לנסי חנכה. את ההסבר קבלתי מיד לאחר מכן, בהשגחה פרטית נפלאה.

לאחר ששמעתי את דברי הגר"א, שבת לבי ועיני בספר "לעבדך באמת" של המשגיח רבי דב יפה זצ"ל, ונתקלתי שם בקטע מהמהר"ל בספרו "נר מצוה".

מה הסבה - כך הוא שואל - שהיונים לחמו דוקא וחפצו "להשכיחם תורתך"?

הוא מסביר: היונים היו החכמים הגדולים בעולם, הם הגיעו לשיא החכמה האנושית. גדולי הפילוסופים היו בני יון - אריסטו וחבריו. וכשהם ראו את חכמתם של חכמי ישראל, קנאתם בערה; הם לא יכלו להשלים עם העבדה שחכמי התורה חכמים יותר מהם.

למשל, חכמי האמות היו צריכים לערוך מחקרים רבים וממשכים כדי לדעת כמה זמן נמשכת תקופת עבודו של נחש, והנה הם באים לאחד מחכמי ישראל שספון בדל"ת אמות של תורה ושואלים אותו: אמר לנו, נחש לכמה זמן מתעבר ומוליד? והוא משיב להם מיד: שבע שנים (עין בכורות ח ע"ב ובראשית רבה כ, ד).

מנין לו לדעת זאת? הם מבינים שיש כאן חכמה אלקית שאינה שייכת בהם. זו חכמה הנובעת מן התורה. לא צריכים לערוך מחקרים, די בלמוד מאיזה פסוק או דרשה כדי להגיע לידעה לא רק בענינים תורניים ורוחניים אלא בכל עניני העולם ובכל המדעים והחכמות.

ואז החליטו היונים לפתח במלחמת חרמה כנגד תורת ישראל. אם יצליחו לעקר מן העולם את חכמת התורה, חכמת יון תתנוסס בגאון מעל כל החכמות שבעולם. זה היה תרף מלחמתם של היונים "להשכיחם תורתך".

והנה נראה דבר פלא. לאחר שהתורה ספרה לנו שבנימין קבל 'חמש ידות', ממשיך הכתוב ומספר לנו "וישתו וישכרו עמו". ויש להבין, על מה ולמה שתו השבטים והשתכרו עם יוסף הצדיק? ומדוע עשו זאת דוקא אז?

התמיהה מתעצמת - אומר ה"אזנים לתורה" - על רקע הנסבות שלהם באותה עת, כאשר מצבם של השבטים היה קשה ממש. נשאו נשואים לעצמנו: קבוצת אחים באה מארץ ישראל למצרים, הם נחשדים ברגול ונשקפת להם סכנת חיים. המלך המצרי

מצוה לאסור את אחד האחים, שמעון, כדי שישמש כבן ערבה, ושלח את שאר האחים לביתם כדי להביא אליו את אחיהם הקטן. הם שבים לביתם ואומרים ליעקב: "דבר האיש אדני הארץ אתנו קשות", ומספרים לו את כל הקורות אותם. יעקב מסרב להפקיד בידם את בנימין - "לא ירד בני עמכם". רק לאחר שיהודה ערב לשלמו של בנימין, נעתר יעקב והם שבים אל יוסף עם בנימין. כעת הם מקוים שבנימין לא ימשך תשומת לב ויזכו להחזירו בשלום, אך תקוותם נכזבת. בנימין מושך את עקר תשומת הלב. יוסף נותן לו שתי משאות, וכן אסנת ואפרים ומנשה.

בנסבות הללו הם אמורים להיות שרויים בפחד ומורא ולחשש מן הבאות. ומה עושה יהודי במצב כזה? פונה אל הקדוש ברוך הוא בלב שבור ומתפלל לפניו ומבקש ממנו שיחוס עליו ויעמד לימינו וישלח לו ישועה מן השמים. ובמקום זאת, מה עושים השבטים? שותים ומשתכרים... האם כך ראוי לנהוג? האם זה הזמן לשותות ולהשתכר?

ראיתי חדוש נפלא שמביאים מהספר "קב חן" לרבי נח מקארוב זצ"ל, שהיה תלמיד של ה"חווה" מלובלין:

כאשר ראו השבטים שמעלילים עליהם עלילות דברים, הם הבינו שמו השמים מעוררים אותם לפשפש במעשיהם. ואכן, הם פשפשו במעשיהם, על מה ולמה בא עליהם העונש הזה, ואז הם נכרו במכירת יוסף והעלו את האפשרות כי זו הסבה לעונש. הם המשיכו לדוש בדבר האמנם זו הסבה? הלא הם הגיעו להחלטה הזו לאחר שדנו היטב בדינו של יוסף, והכריעו כי לפי ההלכה יש למכור אותו. אלא שהשבטים חשדו בעצמם, אולי מדת הקנאה שקנאו ביוסף גרמה להם לטעות בהכרעה ההלכתית. הם הרי ראו כיצד יעקב אוהב את יוסף, בנה של רחל, ובדרך השבע במצב כזה מתעוררת מדת הקנאה, וכשאדם דן מתוך קנאה הוא עלול להטות את הדין. הרהרו השבטים: כיצד נתן לדעת מה הניע אותם בפסק דינם על יוסף, האם הדין שדנו אותו היה דין אמת, בלי שום נגיעות ופניות, או שמא מדת הקנאה גרמה להם להטות את הדין?

כשהם באו אל אביהם ובקשוהו לאפשר להם לקחת את בנימין למצרים, הם ראו עד כמה גדולה אהבתו של יעקב לבנימין אחיהם הקטן, אף הוא בנה של רחל. הוא סרב לשלחו עמהם למצרים, ורק לאחר שראה כי יהודה מוכן לאבד את שני העולמות עבור ערבותו על בנימין - נאות לשלחו עמהם. והנה, לאחר מכן הם רואים כיצד הם מסבלים מתנות מיוסף, ואלו בנימין מקבל "חמש ידות".

בדרך הטבע, בנסבות אלו היתה אמורה להתעורר בהם מדת הקנאה בבנימין. אך באותה שעה בדקו השבטים את עצמם ונזכרו לראות כי אין בהם שמץ של קנאה בבנימין, ולא עוד אלא הם מוכנים למסור עבורו את הנפש. ובא זה ולמד על זה, שאף כלפי יוסף לא היתה בהם שום קנאה, וכשדנו בדינו - דנוהו בלי שמץ של קנאה, ואם כן, ההכרעה למכור היתה פדת וכדין, בדינה של תורה.

באותה שעה שמחו שמחה גדולה בלבם - "וישתו וישכרו עמו", כי על ידי 'חמש ידות' של בנימין נודע להם למפרע שלא היתה בהם מדת הקנאה כשדנו את יוסף!

זה אומר לי לברך, זה אומר לי להניח תפלין, זה אומר לי לשמור שבת... מחר יגידו לי ללמוד משניות וללכת לשיבה לבעלי תשובה..."

לא נותרה לי בררה: הוצאתי חצי שקל מהכיס ואמרתי לו: "אני מוכן לשלם לך על הקרטיב. הקרטיב יהיה, אפוא, שלי ואני מתחנן לפניך, תברך על הקרטיב שלי..."

הוא עצר את הרכב בהריקה. סטה לשולי הכביש וצעק: "אדוני! אני אף פעם לא התערבתי בחיים שלך, גם אתה אל תתערב בחיים שלי!"

"חלילה לי מלהתערב לך בחיים", ענית. "אני פשוט דואג לעצמי! אם אתה עושה ברכה - אני יכול לענות אמן, וחכמינו אמרו: גדול העונה אמן יותר מן המברך" (ברכות נג ע"ב).

"הוא תפס את חצי השקל בידו, והעיף אותו לעברי: "מה אתה חושב לעצמך? שאתה תקנה אותי, עם ההשקפות שלך, בחצי שקל?"

"אתה בהחלט צודק", השבתי. "היתה לי טעות! כמה אתה רוצה בשביל לעשות ברכה?"

ואז הוא התחיל לחשב. אחרי כמה שניות של מחשבה, אמר: "אם אתה נותן לי שלשה שקלים וחצי, מחיר של נוסע, אני עושה ברכה..."

בסך הכל נשאר לו בקרטיב ביס אחד... ואז הוא תפס את הקרטיב, העמיד אותו מול הפרצוף שלי כמו "בן ערבה" ואמר: "נותן או לא נותן? תגיד מהר! אם לא - אני בולע..."

האמת היא, שחשבתי לעצמי, ואולי היה זה יצר הרע שהגניב את המחשבה הזאת לראשי: 'מה פתאום אבזבזו עליו מחיר כזה... אפשר ללכת לאיצקוביץ - ליד התחנה שלו - ולזכות באלף אמנים בחנם'...

אלא שלמזלי הרב, אחי, שישב מאחורי, קרא: "אני נותן שקל..." ישב שם חסיד גור שקרא: "גם אני נותן שקל..." ועוד חסיד ויזניץ, שהתלהב מהרעיון, צעק בהתלהבות: "אני נותן את מה שנשאר..." הנהג ראה שאנחנו רציניים, והכסף מארגן... הוא לקח את הכובע שהיה על ראשי וברך בקול רם ברכת שהכל... יש לצנין שהוא אמר את הברכה ברהיטות, מבלי לשפש את המלים.

מה שקרה במונית לא נתן לתאור במלים... המונית הזדעזעה... ענינו אמן בקול רם ובכונה, כפי שלא ענינו מימינו גם לא בתפלת געילה ביום כפור... א מ ן ...

התחלתי לאסוף את הכסף מהנוסעים, אלא שאז הוא אמר: "אם כבר עשיתי ברכה - לא אמכר אותה בשביל כסף... אבל אתם הדתיים הגעיתם מפלגשה אחרת... אינני מסגל להבין איך אתם מוכנים לשלם שלשה שקלים וחצי על אמן אחד... ועכשיו אני מבקש מכם לא לדבר אתי מלה עד סוף הנסיעה... אני פוחד מכם... הקו הזה הוא קו מאד פרובלמטי..."

פעם, כשספרתי את הספור הזה לבעלי תשובה מתחזקים, נעמד בחור אחד ואמר לי ששמע כבר את הספור הזה מאביו, שהוא נהג המונית הנ"ל. התרגשתי מאד לשמוע ד"ש ממנו, ובמיוחד מכך שיש לו בן שומר תורה ומצוות. הוא הוסיף לספר שבכל פעם שהוא בא לבקר את אביו, ולזכות משהו לאכל, אביו מבקש ממנו שיברך בקול רם כדי שיוכל לענות אמן בכונה...

היגונים רצו לבטל את ענית אמן. אנחנו נתחזק בעזרת ה' בשני דברים: גם לברך את הברכה בצורה הראויה, עם שלש הפסקות: ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, בורא פרי העץ. וגם בעת ששומעים ברכה, לענות אמן בקול רם ובכונה.

(רבי מאיר צימרוט שליט"א - דורש טוב חנוכה)

לפי זה עלה במחשבתי לבאר את הקשר שבין החמש ידות של בנימין לחמש ידות שב"על הנסים".

כאמור, המלחמה שנלחמו היגנים כנגד עם ישראל "להשכיחם תורתך", היתה מחמת קנאתם בחכמת ישראל. אמר הקב"ה: אתם בני חשמונאי, צאצאיהם של שבטי י-ה שלא היתה להם קנאה בחמש ידות שקבל בנימין, חייכם שאני מוסר בידכם את אלו שהיתה להם קנאה בכם. על כן, כנגד החמש ידות של בנימין, מסר הקב"ה את היגנים ביד ישראל בחמש ידות: ביד חלשים, ביד מעטים, ביד שהורים, ביד צדיקים וביד עוסקי תורתך.

(רבי גואל אלקריף שליט"א - דורש טוב חנוכה)

ענית אמן במונית

היגונים גזרו שאסור לענות אמן על ברכה שמישהו מברך. לא היתה בררה אלא להתחכם, ובמקום לענות אמן היו עונים: אין כאלוקינו, מי כאלוקינו, נודה לאלוקינו - ראשי תבות אמן.

כעת אני רוצה לספר לכם על אמן מיוחד שזכיתי לענות לפני שנים רבות נפטרה סבתי בבני ברק. באותה תקופה לא היה עדן קו 204. הלכתי לתחנת המוניות שמול בית הכנסת איצקוביץ, שם עמדו מוניות שרות לירושלים.

בדיוק לפני שהגעתי התמלאה מונית וצאה לירושלים, ואני הייתי הראשון בתור למונית הבאה, כך שיכלתי לבחור את המושב האהוב עלי: ליד הנהג... שם הכי מרוח... מאחורה צפוף, ושם אתה יושב כמו מלך...

המונית התמלאה בשבעה נוסעים, כלם שומרי תורה ומצוות, וצאה לדרך. מחיר הנסיעה היה אז שלשה שקלים וחצי.

בצמת קוקה קולה - טעם החיים לכל מי שלא טעם דף גמרא... המונית נעצרה ברמזור אדם.

לפתע הכניס מישהו את הראש שלו לתוך המונית והוא שאל: "מישהו פה רוצה קרטיב?"

אמר לכם את האמת: אני אוהב קרטיב. אבל בהיותי בדרכים - אינני נוהג לאכל... אתם יודעים לבד למי דומה האוכל ברחוב... אם יראו אותי אוכל קרטיב ברחוב - לא יזמינו אותי יותר להרצאות... אמרתי לו שאינני רוצה, וכמוני אמרו לו כל הנוסעים האחרים. היחיד שרצה קרטיב - היה הנהג. הוא שלם לו חצי שקל על הקרטיב, והמונית יצאה לדרך.

הנהג קלף את העטיפה, נתן ביס וחשל כמעט חצי קרטיב... כאמור, חזרתי מהלויה, ורציתי לעשות מעשה טוב לעלוי נשמת סבתי. פניתי אל הנהג ואמרתי לו:

"בבקשה ממך אדוני הנכבד! אולי תוכל לעשות לי טובה?" "בשמחה, אם רק אוכל", השיב.

"אדוני הנכבד! נדמה לי שזו הפעם הראשונה בימי חיי שאני נבקש אתה. נדמה לי כי לפי רב הסכויים שבעולם שוב לא אראה אותך. זוהי אפוא, בקשה חד פעמית. שוב לא אבקש ממך עוד..."

"נו! תבקש כבר! מדוע אתה מדבר כל כך הרבה", קטע הנהג את דברי. "כבר אמרתי לך, אם רק אוכל אמלא את בקשתך בשמחה..."

"תעשה בבקשה ברכה..." "זה בשום פנים ואופן לא!" סרב הנהג בתקוף, וגבלע עוד רבע קרטיב.

"מדוע אתה מסרב כל כך בתקוף?", שאלתי. "תבין אותי, אני חוזר כרגע מהלויה, זה עתה ראיתי בעינים מה סופו של כל אדם... אני רוצה זכיות... אני רוצה שלסבתא שלי יהיו זכיות..."

"ואתה תבין אותי". השיב לי הנהג. "הקו הזה - בני ברק ירושלים - הוא קו בעייתי. כל שעה מתחלף לי רב אחר.